

ДУХОВНО-КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Чабан Н. І.

Херсонський державний університет

У системі вищої освіти України поширення набуває здобуття професійних фахів іноземними громадянами. За статистичними даними Державної інспекції навчальних закладів України у 2015-2016 н.р. у вітчизняних вишах навчалось 63391 іноземних студентів зі 148 країн світу, серед них питому вагу склали громадяни з країни ісламського світу. Зокрема, в українських вишах здобувають освіту студенти-мусульмани з Азербайджану в кількості 7600 осіб, Гамбії – 1500 осіб, Іраку – 3600 осіб, Йорданії – 1800 осіб, Казахстану – 350 осіб, Киргизстану – 30 осіб, Марокко – 1500 осіб, Таджикистану – 422 особи, Туркменістану – понад 14100 осіб, Узбекистану – 2100 осіб[9].

Ісламські духовно-культурні закони впливають на всі сфери життєдіяльності мусульман від управління державою й міжнародних відносин до повсякденного життя й побуту. Ісламський закон приписує мусульманам систему щоденних зобов'язань, які виконуються на практиці завдяки релігійній вірі[2]. Тому у професійному навчанні юнаків та дівчат країн мусульманського світу важливого значення набуває врахування ісламських історико-культурних традицій і духовних законів.

Українська мовна підготовка іноземних студентів у вітчизняних вишах регламентується основоположними директивними документами, а саме, статтями 67, 68 Закону України «Про вищу освіту» [6], наказом МОН України від 18.08.2016 року №997 щодо вивчення державної мови [5], стандартами з української мови як іноземної початкового рівня (А 1), базового рівня (А 2), середніх рівнів (В 1, В 2) та професійного рівня (С 1)[8]. Швидкість та якість оволодіння українською мовою впливає на результативність подальшої

професійної освіти інокомунікантів за обраним фахом.

У Херсонському державному університеті впродовж 2011-2016 років українську мовну підготовку проходили й проходять студенти з африканського континенту, Азербайджану, Узбекистану, Туркменістану, Туреччини, Сирійської Арабської республіки, Вірменії, Російської Федерації, Молдови. Викладачами загальноуніверситетської кафедри мовної освіти розроблено й апробовано з дисципліни «Українська мова (для іноземних студентів)» навчально-методичний комплекс, що поєднує: робочі навчальні програми, плани, завдання та рекомендації до практичних занять, завдання та рекомендації для самостійної роботи, тести й завдання для поточного контролю знань студентів, питання до заліків та екзамену, комплекти фахових текстів, комплекти фахової ділової документації, комплекти аудіоматеріалів, списки рекомендованої літератури, питання та рекомендації для підготовки до випускової атестації, для вступного випробування до магістратури.

Окрім того, педагоги послуговуються підручниками таких авторів, як О. В. Антонів, П. С. Вовк, Р. М. Кривко, Т. М. Крик, Н. О. Лисенко, Л. М. Паучок, В. В. Радченко, Є. І. Світлична, Л. І. Селівестрова, А. А. Сербенська, З. М. Терлак, А. Б. Чистякова, де наведено основні теоретичні положення з вивчення української мови та завдання для практичної і самостійної роботи студентів [1; 3-4].

Аналіз досвіду українськомовної підготовки студентів-мусульман виявив деякі труднощі, що виникали внаслідок відмінності ісламських та християнських релігійних традицій у сфері духовно-культурних взаємовідносин на аудиторних заняттях та в позааудиторний час. Так університеті щорічно проводиться екскурсія для іноземців-першокурсників до природнього комплексу «Зелені хутори Таврії», розташованого у пониззі Дніпра між Голопристанським і Цюрупинським районами. У межах екскурсії реалізуються заходи культурно-просвітницької, екологічної та дозвілдово-ігрової спрямованості, які ознайомлюють екскурсантів з історією

Таврійського краю, народними українськими ремеслами, побутом та культурними традиціями жителів Півдня України. Одним із таких заходів є куштування українського обіду, де традиційні страви включають продукти зі свинини. Проте мусульмани обмежуються в їжі заборонаю вживання харчів зі свининою та алкогольних напоїв. Після перших помилок, викладачі-організатори екскурсії стали звертати особливу увагу на склад обідніх харчів, оговорюючи в замовленні наявність м'ясних страв лише з травоядних тварин і наголошуючи на неприпустимості алкоголю.

У проведенні позааудиторних культурних заходів з іноземними студентами слід враховувати, що мусульманських жінок ще з дитинства привчають уникати зайвого чоловічого оточення. Тому під час таких заходів доводилось не лише брати дозвіл на екскурсію у батьків студенток-мусульманок, але й гарантувати їх постійний супровід у жіночому оточенні.

Аудиторні заняття з «Української мови (для іноземних студентів)» передбачають роботу зі спеціально дібраними текстами, що відображають різноманітні факти з історії та культури українців як носіїв рідної мови. На жаль, не всі тексти можна використовувати в роботі зі студентами-мусульманами внаслідок національно-етичних обмежень. Так, у вищезазваному підручнику О. В. Антонів та Л. М. Паучок подається текст «Подорожуйте замками та фортецями України», де наведено історичний опис Кам'янець-Подільської фортеці: «27 років тут панували навіть турки. ... До речі, на місці костелу свого часу була церква, потім поляки зробили з неї костел. Турки перетворили костел на мечеть, а потім поляки, повернувшись, знову «пересвятили» мечеть на костел, поставивши Богородицю, яка топче півмісяць на знак перемоги над мусульманами...» [1, 255].

Звичайно, ілюстрація курсу художньо-культурними текстами забезпечує емоційне насичення його змісту. Проте, до добору текстів для роботи з мусульманськими студентами на заняттях необхідно підходити з позицій не лише історичної, але й релігійної етики.

Вивчення досвіду викладання української мови іноземним студентам

дає підстави для висновку про активне використання зразків усної народної творчості у формуванні їх лінгвоукраїнознавчої компетенції. Українські народні пісні, думи й кобзарство, казки, прислів'я, приказки та замовляння дають можливість іншомовним комунікантам отримати уявлення про побут, духовні цінності та специфічні мовні особливості мешканців окремих регіонів. Викладачами особлива увага приділяється лексиці української літературної мови та словниковому складу територіального національно-культурного діалекту [1;3-4; 7].

Самобутні зразки усної народної творчості знайшли впровадження у змісті навчання української мови мусульманських студентів. З метою активізації пізнавальної діяльності юнаків та дівчат нами практикувалось використання прислів'їв і приказок на аудиторних заняттях. Відповідно до змісту дисципліни викладання української мови іноземним студентам супроводжується лексичними темами, що дозволяють швидше адаптуватись в іншомовному соціальному середовищі. Ці теми розкривають літературні та народно-діалектні особливості української мови і стосуються формул мовної поведінки у повсякденні; зовнішності, характеру, емоцій, почуттів представників національно-територіальних груп; пір року, календаря, погоди, клімату; виміру часу; звичаїв, обрядів, духовно-культурних цінностей українців.

З урахуванням програмного змісту курсу обґрунтовано критерії добору прислів'їв і приказок для занять з «Української мови (для іноземних студентів)» з урахуванням їх віросповідання. По-перше, як в українській, так і мусульманській літературі, існує безліч зразків народної творчості, що розкривають дотепність та мудрість у вирішенні загальнолюдських повсякденних проблем, вчать терпляче ставитись до життєвих труднощів, виявляти наполегливість у долатті різноманітних перешкод. Окрім того, перевага надавалась тим прислів'ям і приказкам, які трапляються в усній народній творчості як християнської, так і ісламської культур.

По-друге, під час такого добору враховувався обраний фах

професійного навчання. Відповідно до фаху добирались зразки усної народної творчості, що містять приклади професійної діяльності або розкривають фахову термінологію. Зокрема, приказки «Грошей мало не біда, як є друзів череда» [7, 58] та «За що купив, за те й продаю» [7, 77] доречними є для мовної підготовки іноземних студентів економічних спеціальностей; прислів'я «Краще горобець у руці, ніж лелека в небі» [7, 47], «Любиш яблучко, люби й оскомочку» [7, 106], «Котрий віл тягне, того ще й б'ють» [7, 99] рясніють біологічними термінами.

По-третє, до зразків усної народної творчості ставилась вимога щодо прикладів відповідального ставлення до праці, працелюбства, дисциплінованості тощо, тобто тих якостей, які відіграють важливу роль у всіх напрямках професійної діяльності. Наприклад, прислів'я «Більше роби та менше говори», «Краще добре робити, ніж гарно говорити» [7, 18] закликають припинити балачки й активізувати роботу. Приказки «Працюй до поту, то й поїси в охоту», «Як дбаєш, так і маєш» [7, 174] вчать старанно працювати, щоб досягти успіху й добробуту.

За четвертим критерієм у зразках усної народної творчості увага акцентувалась на ціннісно-моральних стосунках між людьми, адже кожен студент у майбутньому потрапить до професійного колективу зі своїми традиціями та правилами поведінки. Так прислів'я і приказки «Слово – срібло, а мовчання – золото», «Треба знати, де що казати», «Хто мовчить, той трьох навчить» [7, 196], «Язик мельне, та й у кут, а губу натовчуть», «Язик мій – ворог мій» [7, 238] радять добре подумати, перш ніж щось казати, щоб згодом не шкодувати.

П'ятий критерій було пов'язано з важливістю фахової освіти, набуття професійних знань та умінь. За приклад можна навести приказки та прислів'я, що відображають цінність знань, умінь, навичок, досвіду, майстерності у певній справі: «Битий жук», «Стріляний горобець» [7, 202], «Діло майстра хвалить», «Дільника й діло боїться» [7, 63], «Знання багато

місця не займає» [7, 80], «Зуби з'їв» [7, 81], «Як узявся за гуж, не кажи що не дуж» [7, 241], тощо.

Згідно із шостим критерієм перевага надавалась тим зразкам усної народної творчості, які вчать гідно поводитись у складних життєвих ситуаціях. Такі прислів'я і приказки радять рішуче діяти, не гаяти часу («Хапати вола за роги»)[7, 21], вірити в перемогу справедливості («Засвітить сонце і в наше віконце»)[7, 23], діяти в залежності від обставин («Буде ранок – буде їжа»)[7, 24], докладати зусиль і починати з малого у важкій справі («З малої іскри великий вогонь»)[7, 73].

Як бачимо, запропоновані критерії позначено чіткою професійно-діловою спрямованістю у доборі зразків усної народної творчості, що дозволяє реалізувати виховний фактор толерантного впливу на професійну підготовку із української мовистудентів-мусульман.

Дібрані таким чином прислів'я і приказки використовувались у практичних завданнях з чотирьох основних видів мовленнєвої діяльності студентів — слухання, говоріння, читання та письма.

Завдання на слухання вимагали усного ознайомлення з невеликими за обсягом українськими текстами, де наведено приклади майбутньої професійної діяльності. До кожного прикладу мусульманські юнаки та дівчата добирали доречні приказку або прислів'я, що відображали змістовно-дієву сутність прослуханого тексту. У завданнях на читання, навпаки, необхідно було спочатку прочитати кілька прислів'їв і приказок, а потім їх розподілити за стисло описаними професійними ситуаціями.

Виконуючи вправи на говоріння, студенти змушені були своїми словами пояснити сутність приказки або прислів'я та навести приклад доречної життєвої ситуації, яка ілюструє зразок усної народної творчості. Письмові вправи ставили за мету лексичний, граматичний аналізи наведених у завданні прислів'їв та приказок.

На підставі кількарічного досвіду української мовної підготовки студентів-мусульман можна дійти таких висновків:

У ході такої підготовки необхідно враховувати вплив ісламських релігійних традицій і законів на повсякденну життєдіяльність мусульманських юнаків та дівчат. Духовно-культурні взаємовідносини на аудиторних заняттях та в позааудиторний час доцільно будувати на засадах толерантності й поваги до іншомовної культури.

У формуванні лінгвоукраїнознавчої компетенції студентів із країн мусульманського Сходу важливою є ілюстрація навчального матеріалу художньо-культурними текстами, які не протирічать релігійній ісламській етиці.

Активне використання зразків усної народної творчості створює сприятливі умови для розуміння інокомунікантами-мусульманами духовних цінностей та культурних традицій українців.

Зміст українських прислів'їв та приказок перегукується з народною мудрістю зразків мусульманської усної народної творчості, адже містить приклади мудрості у підході до повсякденних життєвих проблем.

Важливим є акцентування на професійній спрямованості зразків народної творчості у ході виконання студентами завдань із засвоєння фахової термінології на заняттях з української мови.

Список використаної літератури:

1. Антонів О. В. Українська мова для іноземців. Модульний курс: навч. посіб. / Антонів О. В., Паучок Л. М. – К.: Фірма «Інкос», 2012. – 270 с.
2. Ат-Тантауи А. Общее представление об Исламе / Перев. с арабского Абдуль-УаххабМадуар / Шейх Али Ат-Тантауи. – К.: АнсарФаундейшн, 2004. – 240 с.
3. Вовк П. С. Українська мова для іноземних студентів: Навч. посіб. / П. С. Вовк, В. В. Радченко, Т. М. Крик. – К.: Вища шк., 2007. – 215 с.
4. Лисенко Н. О. Українська мова для іноземних студентів: Навч. посіб. / Н. О. Лисенко, Р. М. Кривко, Є. І. Світлична, Т. П. Цапко. – К.: Центр

учбової літератури, 2010. – 240 с.

5. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 04 квітня 2006 року № 260: Наказ МОН України від 18.08.2016 р. №997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/52124/.

6. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. №156-VII// Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.-199c>.

7. Скарбничка прислів'їв та приказок / Укл. Борзова В. В. – Харків: Юнісофт, 2015. – 256с.

8. Стандарт з української мови як іноземної / Укл. Ніколаєва Н. С., Бондарєва Н. О., Дем'янюк А. А., Шевченко М. В., Овдіюк В. В., Якубовська М. Ю.: Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.06.2014 № 750: Початковий рівень (A1) – 21 с.; Базовий рівень (A2) – 27 с.; Перший середній рівень (B1) – 31 с.; Другий середній рівень (B2) – 40 с.; Професійний рівень (C1) – 41 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/>.

9. Швидко А. Половина студентів-іноземців в Україні навчається українською мовою / Аліна Швидко: Портал мовної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://language-policy.info/2016/06/polovyna-studentiv-inozemtsiv-v-ukrajini-navchajetsya-ukrajinskoyu-movoyu-mon/>.